

Kollslekten i Ryfylke og Stavanger

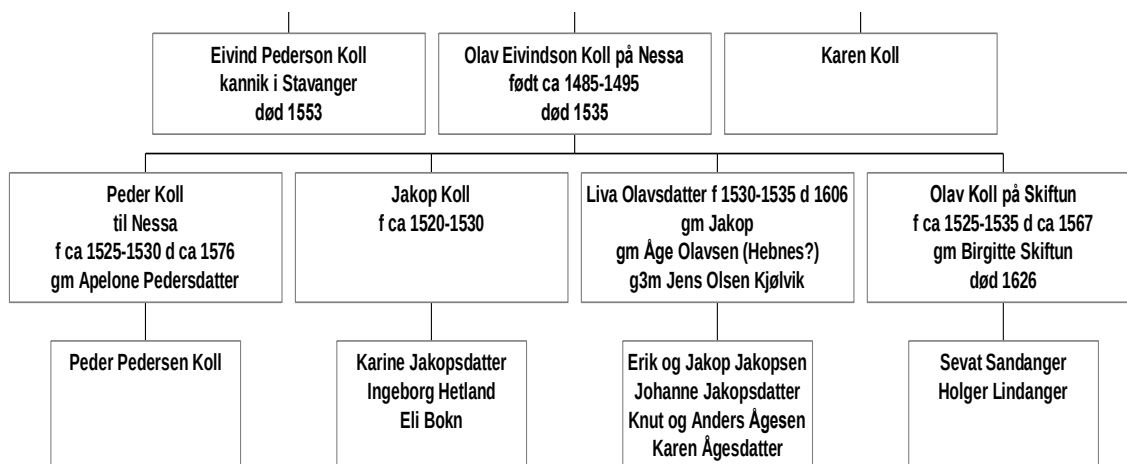
Arne Kvitrud, Søndre Nordheimsgate 9, 4021 Stavanger

Publisert i Ætt og heim, Lokalhistorisk årbok for Rogaland, 2011.

Innledning

Det er skrevet en god del om de eldste Koll-slektene i Rogaland gjennom årene, men mye er avvikende. Slik jeg ser det er de viktigste bidragene fra Asgaut Steinnes, Einar Balle og Hans-Eivind Næss¹. Jeg har i stor grad bygget på deres arbeider, men når jeg også blander meg inn er det for å prøve å bringe forståelsen et lite skritt videre. Jeg har også bygd på det jeg selv skrev om Koll-slektene i tilknytning til Stavanger.²

Jeg vil i fortsettelsen argumentere for en slektstavle som vist i figur 1. Alle i slektstavlen er kjent i ulike kilder. Det er likevel usikkert om Peder, Jakop, Liva og Olav var søsken eller om det var en annen forbindelse mellom dem, men som vi kommer til kan en argumentere for flere synspunkter.

Figur 1: En mulig slektstavle for Koll-slekten. Årstallene uttrykker som regel bare en størrelsesorden – se teksten for flere detaljer.

I vår tid føres en god del barn med feil biologiske far i offentlige registre. Det er neppe noe nytt fenomen. Om 5 % av barna er ført med feil far, så vil en farslinje på 15 generasjoner, som kan bringe oss tilbake til 1500-tallet, bare ha 50 % sannsynlighet for å være rett.³ Når en passerer tidspunktet for der en begynte å føre kirkebøker øker usikkerheten i tillegg betydelig fordi vi må gjøre antakelser, og vi må tolke kildene. Så om en påviser en farslinje fra i dag og til for eksempel Olav Koll i 1534, kan det være større sannsynlighet for at det er feil enn at det er rett selv om alt tilsynelatende ser rett ut. Avgrenser en undersøkelsen til et par slektsledd øker sannsynligheten for at det er rett. DNA-tester kan kontrollere noe av det en kan finne ved undersøkelser av skriftelige kilder, men inntil videre må vi holde oss til de skriftlige kildene med de svakheter og usikkerheter som er knyttet til dem.

¹ Steinnes, 1925, Balle, 1988 og Næss, 2001b.

² Kvitrud, 2004, side 136-139.

³ Regnestykket er $1 - (1 - 0,05)^{15}$ og multiplisert med 100 for å få prosent.

Jeg valgt å skrive denne artikkelen i fire deler. Del I er om andre halvdel av 1500-tallet og litt inn på 1600-tallet, del II om første halvdel av 1500-tallet, del III på 1400-tallet og i del IV på 1200- og 1300-tallet. Jeg vil begrense artikkelen til Rogaland.⁴

DEL I – Andre halvdel av 1500-tallet

Liva Olavsdatter, Jakop, Åge og Jens Olsen Kjølvik

Liva også kalt Oline Olavsdatter er på mange måter nøkkelen til å forstå slektssammenhengene. Det er også flere forslag til hvordan hun skal plasseres i en slektsmessig sammenheng. Med utgangspunkt i Steinnes' oppfatning har en ment at hun først var gift med Jakop Koll på Nessa i Nedstrand og så med Åge Olavson på Hebnes, og at hun hadde barnekull med begge. En slik tolkning er ikke uproblematisk. Balle⁵ bryter med Steinnes' oppfatning og lar Liva Olavsdatter selv være av Kollslekten, og datter av Olav Koll. Bjørkvik⁶ mente at Jakop Knutsen Byre var far til Livas sønn Erik Jakopsen Byre. Er det så mulig å si noe mer om hva som kan være riktig?

Liva ble nok født om lag 1530⁷-1535, og det var skifte etter henne 26.11.1606.⁸ Liva hadde følgende barn som ble voksne⁹

- a) Erik Jakopsen på Hauge i 1586 og så Byre fra ca 1600,¹⁰
- b) Johanne Jakopsdatter – bosatt hos broren Erik Jakopsen Byre i 1611,¹¹
- c) Anders Ågesen på Indre Nessa,
- d) Karen (eller Kari) Ågesdatter gift med Jon Jonsen på Skåre og senere på Tøtland,
- e) Knut Ågesen på Dalva,
- f) Jakop Jakopsen på Øvrebø.¹²

Liva ser vi omtalt som Liva Koll¹³ og Liva Kollsatter.¹⁴ At hun blir kalt for Liva Koll er ikke bevis godt nok for at hun tilhørte Koll-slekten. Vi ser også at Anna Hansdatter som var gift med Peder Pedersen Koll ble omtalt som Anna Kolls og Abelone Pedersdatter gift med Peder Koll omtales som Abelone Koll¹⁵. Navnet Liva Kollsatter må vi derimot kunne ta som et indisium på at hun selv var av Koll-slekten. Koll brukes også som fornavn i Hordaland på denne tiden,¹⁶ men her er Koll brukt som etternavn. Eiendomsforhold tyder også på at hun var av Koll-slekten. Vi ser at sønnen Knut Ågesen Dalva hadde rett til Yrkjesvågfisket, som han

⁴ En kan lese om de som brukte Koll-navnet utenfor Rogaland hos Steinnes (1925), Finne-Grønn (1926), Dale (2000) og Næss (2001b, side 552).

⁵ Balle, 1988, side 123-124.

⁶ Bjørkvik, 1997, side 367.

⁷ Næss, 2001b, side 589.

⁸ Steinnes, 1939, side 6b.

⁹ Næss, 1977, side 255 i 1624, jamfør Steinnes, 1925, side 17 og 1942, side 322, Aurenes, 1943, side 75-77, Velde, 1957, side 250 og Næss, 2001b, side 589.

¹⁰ Velde, 1957, side 124-126.

¹¹ Aurenes, 1943, side 77.

¹² Næss, 2001b, side 589 og 637. Når det gjelder den yngste i barneflokket Jakop Øvrebø, mente Næss at han var født om lag 1560. Men han er ikke kjent i kilder før i 1603, så det er heller ikke noe i veien for at han kan være født senere.

¹³ Steinnes, 1939, side 6b.

¹⁴ Næss, 1988, side 13.

¹⁵ Bakkevig, side 124 og Steinnes, 1925, side 9.

¹⁶ Kleppe, 1958, side 35.

ikke ville hatt om ikke retten kom fra mora. I tillegg ser vi i 1637¹⁷ at Dalva var Liva sin odelsjord. Når også Peder Koll eide i Dalva er det nok et tegn på at det er Liva som var av Koll-slekten. På samme måte er det med Nessa, ettersom Livas far hadde Nessa er det vanskelig å forklare hvorfor Peder Koll overtok halve gården. Min konklusjon er i samsvar med Balle, at mest trolig var Liva selv av Koll-slekten.

Som et argument mot slektstavlen kan en bruke at Erik Byre skrev seg som Erik Koll,¹⁸ riktignok bare en gang. Broren Jakop Øvrebø brukte ikke Koll-navnet i noen kjente kilder. Videre anføres at Erik Jakopsen Byre og sønnen brukte en "K" i seglet sitt.¹⁹ K-en kan vise til Koll-slekten. Steinnes skriver derimot at det var Erik Byres sønn og sønnesønn som brukte en K.²⁰ Broren Jakop Jakopsen hadde ikke noen "K" i sitt segl.²¹ Om jeg har rett, må Erik i så fall ha tatt i bruk moras familienavn. Et annet motargument mot slektstavlen er at Erik Jakobsen på Byre omtaler svigersønnen til Jakop Koll som sin svoger.²² Men ordet svoger ble også brukt om søskenbarns ektefeller.²³ Argumentene om Nessa, Yrkesfjorden og Dalva kan også forklares som at det var Livas andel av fellesboet etter Jakop Koll.

Vi vet at Liva Olavsdatter må ha vært gift med en eller flere som het Jakop, en Åge og Jens Olsen Kjølvik. For å ta det enkleste først, så er begrunnelsen for at Liva var gift med Jens Olsen Kjølvik at det 13.11.1634²⁴ ble tinglyst et dokument der Jakop Jakopsen Øvrebø avsto eventuell arv etter sin avdøde mor Liva Kollsdatter, som Jens Kjølvik hadde i "helming". Ordet helming betyr halvparten av, og ble brukt om den halvdelen den gjenlevende ektefellen hadde rett til ved felleseie. Foldøy²⁵ mente at Jens Olsen Kjølvik var gift med Liva Koll, og det er vanskelig å tolke det på en annen måte. Når Liva har giftet seg med Jens Kjølvik vet vi ikke. Jens Kjølvik døde om lag 1635.

Åge plasseres gjerne på Hebnes fordi vi ikke kjenner andre i Ryfylke som het Åge i den aktuelle perioden.²⁶ I 1563 betalte Åge på Hebnes²⁷ sju daler i skatt for jordeie. Åge er omtalt som død i 1586.²⁸ Broren het Orm Olavson, som tilsier at Åge også trolig var en Olavson.

Jakop eller Jakop-ene er vanskeligere. Steinnes²⁹ skriver at det er underlig at Jakop Jakopsen Øvrebø i tingbøkene systematisk er nevnt i opplistinger etter broren Knut Ågesen Dalva. Det tilsier at han er yngre eller hadde lavere rang enn Knut Ågesen Dalva. Broren Erik Jakopsen Byre er derimot listet først av søsknene, som tilsier at han er eldst eller hadde høyest rang. Vi kan da ikke se bort fra at Erik Jakopsen og Jakop Jakopsen hadde forskjellige fedre. Etter det gamle rangsystemet skal den som er av høyest rang nevnes først. Som eksempel skal adelsfolk omtales foran rådmenn og rådmenn foran borgere. Dersom en har en gruppe rådmenn så er

¹⁷ Næss, 2001b, side 464.

¹⁸ Lensregnskap Stavanger len, film 368, del 1, datert 10.12.1602.

¹⁹ Se seglene hos Velde, 1957, side 124 og 126, men han oppgir ikke noen kilde eller når seglmerkene ble brukt. Uten kildeangivelser er det vanskelig å sjekke hvem som har rett.

²⁰ Steinnes, 1925, side 18.

²¹ Engen, 1963, side 199. Seglet er fra 1617.

²² Erik Byre kaller Knut Sigmundstad for svoger i 1623 (Næss, 1977, side 195).

²³ Som eksempel omtaler Gaute Ivarson Hans Kruckow som sin svoger (DN IV nr 1060). Gaute Ivarson og Hans Kruckows kone var søskenbarn.

²⁴ Næss, 1988, side 13, jamfør også 13.11.1640 (Næss, 1981, side 175) der barna ga avkall, og begrunnelsen hos Foldøy, 1967, side 269.

²⁵ Foldøy, 1967 side 269 og Næss, 2001b, side 107, 584 og 589.

²⁶ Aurenes, 1943, side 74-75 og Foldøy, 1967, side 168.

²⁷ NLR III, side 36.

²⁸ NHD rekke 1 bind V, side 132.

²⁹ Steinnes, 1925, side 17 jamfør Næss, 1977, side 165 (i 1623) og 255 (i 1624).

det den som har lengst ansiennitet som rådmann som skal omtales først, ikke den som nødvendigvis er eldst. Har to eller flere lik ansiennitet er det den eldste som skal omtales først. I dette tilfellet er Erik Jakopsen Byre lensmann, så han kan ha vært listet først i kraft av sin rang. Så Jakop-brødrene kan godt ha vært yngre enn Åge-brødrene. Dersom de er listet bare etter alder er det et indisium på at Liva hadde barn med to som het Jakop.

Et argument for at Erik Byre er eldst, er en rettssak fra 12.7.1599.³⁰ Orm Olavson på Skiftun og Erik Jakopsen på Hauge hadde i 1586 solgt ti lauper i Amla i Sogndal i Sogn, fra Åges barn. Det opplyses i 1599 at Erik Jakopsen var Åges stesønn. Orm Skiftun og Åge var brødre, og det har vært antatt at Erik Jakopsen på Hauge er den Erik Jakopsen som senere bodde på Byre.³¹ Vi ser også i 1617 at søsteren Karen Ågesdatter eide i Hauge i Hjelmeland.³² Når dokumentet sier at Erik Jakopsen var Åges stesønn, og om det ikke var den senere Erik Byre, må Ågesønnene hatt to stebrødre som levde samtidig og som het Erik Jakopsen. Det er selvfølgelig ikke helt umulig, men sannsynligheten er nok liten. Erik Jakopsen Byre var altså myndig i 1586 (over 20 år). Et annet argument for at Erik er eldst er at i 1563³³ skattet Liva på Indre Nessa tre daler for halvparten av sitt jordeie. Hun var nok da enke eller skilt, mens Åge på Hebnes var i live. Likevel er kilden upresis, Liva i 1563 kan også ha vært mora, bestemora eller en tante.

Jakop Knutsen Byre var 23.4.1591 og 23.11.1597³⁴ bosatt på Byre og var lensmann i Sæbø skipreide. Han flyttet til Jørstad om lag år 1600 og døde ca 1619.³⁵ Bjørkvik mente at Erik Jakopsen var sønn til Jakop Knutsen Byre og født senest omkring 1580.³⁶ Erik Jakopsen overtok garden på Byre omkring 1601, og overtok også som lensmann.³⁷ Vi ser også at Erik Jakopsen i 1619 gjorde krav på Kjølvik sag, og at Jakop Knutsen hadde eid der tidligere.³⁸ Det kan være en tilfeldighet at navnene og stillingene passer så godt, men vi har problemer med å forklare det om det ikke var en eller annen forbindelse. Men Erik Jakopsen kan ikke ha solgt jord i 1586 om han var født om lag 1580, og det er nok også tvilsom om han ble lensmann i 20-ene. I tillegg skriver Bjørkvik³⁹ at Jakop Byre først var gift med mor til Erik Byre, og så med Marit Ormsdatter fra Byre om lag 1591. De hadde tre barn, men verken Erik Byre eller Jakop Øvrebø er omtalt som søsken til noen av disse barna. Er dette rett, og Jakop Knutsen Byre var far til Jakop-brødrene så må Jakop og Liva ha blitt skilt. Det var mulig, men bare under spesielle betingelser. Ut fra lovgivningen på 1500-tallet⁴⁰ ville den mest sannsynlige forklaringen i så fall ha vært utroskap og vold. En eventuell skillsmisse må ha vært før 1571 da det ellers ville ha stått i protokollen til domkapitlet. Bjørkvik⁴¹ foreslår at Jakop Knutsen Byre selv var av Koll-slekten, men uten noen begrunnelse. Jeg kan ikke fra jordegodset hans se noen kobling mot Koll-ene.

³⁰ NHD rekke 1 bind V (fra 1599), side 132, jamfør NHD bind 1 rekke VI side 35f (fra 1604).

³¹ Men det er ikke nødvendigvis slik. På Hauge i Luster i Sogn bodde det i 1603-1622 en Erik Jakopsen (Øyane, 1984, side 766), men det er ikke noe som tilsier at det var han som omtales i 1586..

³² A. Engen, side 79.

³³ NLR, bind III, side 41 og 47.

³⁴ Johnsen, 1929, side 95 og Brandt, 1852, side 352.

³⁵ Løland, 1974, side 53. Han er omtalt på Jørstad i 1601 (Foldøy, 1979, side 105).

³⁶ Bjørkvik, 1997, side 367. Han oppgir også at han døde omkring 1650.

³⁷ Steinnes (1925, side 17-18) og Velde (1957, side 124) forteller at Erik Byre var lensmann på Byre i 1601, men uten å oppgi kilde. Bjørkvik (1997, side 367) nevner ikke at han var lensmann. Erik Byre er lensmann 10.12.1602 (Lensregnskap Stavanger len, film 368, del 1), så opplysningen virker rimelig.

³⁸ Aurenes, 1957, side 131 og 172, jamfør Foldøy, 1970, side 105.

³⁹ Bjørkvik, 1997, side 366-367. I tillegg vet vi at Karen Lauritsdatter var Jakops enke i 1624 (Næss, 1978, side 76).

⁴⁰ Winge, 1988.

⁴¹ Bjørkvik, 1997, side 366.

Avhengig av hvordan en vektlegger de ulike kildene så kan en se for seg flere muligheter som at Liva var

- a) først gift med Åge Olavson og så med en Jakop, for eksempel Jakop Knutsen. En vektlegger da at Erik Jakopsen må ha vært over 20 år i 1586, men ikke så mye over 20 år siden han døde omkring 1650. En bortforklarer at Erik omtales som Åges stesønn med at det var en måte for dommerne å forklare slektssituasjonen mange år etter. Videre at Erik Byre er listet først av søsknene på grunn av sin posisjon som lensmann og ikke alder. En må forklare om Liva på Indre Nessa i 1563 er en annen enn Liva Olavsdatter eller Åge er en annen enn Åge på Hebnes.
- b) først gift med en Jakop og så Åge Olavson på Hebnes. En bortforklarer da at Jakop Jakopsen er listet etter Åges sønner som tilsier at han er yngre. En må også forklare at Erik blir svært gammel når han dør omkring 1650. En må også forklare hvorfor Erik Jakopsen overtok Byre etter Jakop Knutsen.
- c) først gift med en Jakop som døde før 1563 og som var far til Erik, så med Åge Olavson og så med en ny Jakop som var far til Jakop. En må da forklare at Erik blir svært gammel.

Jakop Koll

Jakop Koll er ukjent i samtidige kilder, men han er omtalt etter sin død i to kilder fra 1598 og 1622. 30.3.1598 solgte Just Hansson, Peder Olavsson og Orm Nilsson i Bokn på vegne av sine kvinner Karen, Ellin og Ingeborg Jakobsdøtre til Holger Olavsson på Lindanger et notsted i Yrkjesvågen som de tre kvinnene hadde arvet etter sin far Jakob Koll.⁴² 20.12.1622,⁴³ solgte Karine Jakopsdatter som var gift med Knut Sigmundstad, gården Tjøsheim. Hun solgte både det hun hadde arvet av faren Jakop Koll og den delen hun hadde byttet til seg fra Holger Lindanger.

Jakop Koll hadde da følgende barn – der barnas mor er ukjent:⁴⁴

- a) Karine (eller Karen) Jakopsdatter gift med Peder Olavsen Sigmundstad og Knut Villumsen Sigmundstad,⁴⁵
- b) Ingeborg Jakopsdatter gift med Peder Sjursen Hetland,⁴⁶ Just Hanssen Hetland⁴⁷ og Jørgen Jakopsen på Tengesdal og Vidvei,⁴⁸
- c) Eli (eller Ellin) Jakopsdatter gift med Orm Nilssen Bokn.⁴⁹

Næss mente at Jakop Koll var født om lag 1520-1530,⁵⁰ som virker rimelig. Steinnes⁵¹ mente at Jakop Koll var gift to ganger og hadde minst seks barn – tre med hver av konene. Han mente at Jakop Koll var gift med Liva Olavsdatter, som ut fra min forståelse ikke var kona, men trolig søsteren – se over. Jeg kan ikke se at det er kilder der noen av barna til Jakop Koll omtaler Liva som mor eller hennes barn som søsken. Jeg kommer tilbake til hvor Jakop Koll kan ha bodd.

⁴² Steinnes, 1939, side 6a. Nevnt i et dokument av 19.12.1688 om Yrkjesvågen.

⁴³ Næss, 1977, side 231. Tinglyst på Jelsa 8.12.1623.

⁴⁴ Steinnes, 1939, side 6a.

⁴⁵ Aurenes, 1957, side 72-73, Næss, 1977, side 231 (i 1623) og Brandal, 1990, side 199. Jamfør også NHD 2. rekke bind V, side 77ff.

⁴⁶ Brandal, 1990, side 112-113. De ble skilt i 1590 (Brandrud, 1901, side 36f, 46f og 51f).

⁴⁷ Brandal, 1990, side 144.

⁴⁸ Brandal, 1990, side 144 og 199, og Drange, 1997, side 592-594.

⁴⁹ Næss, 2001b, side 589 og Foldøy, 1967, side 534.

⁵⁰ Næss, 2001b, side 465.

⁵¹ Steinnes, 1925, side 16f, jamfør også Næss, 2001b, side 589 som har det samme.

Olav Koll på Skiftun og Birgitte Sevatsdatter

Næss mente at Olav Koll var født om lag 1525-1535 og kona Birgitte Sevatsdatter om lag 1540,⁵² som også samsvarer bra med mine vurderinger.

I 1563⁵³ vant Håkon Torrildson på Foss, Olav Koll på Skiftun og medeiere en rettssak om Foss gård i Hjelmeland og Fossgodset. Håkon Torrildson og Olav Kolls ”forelder” hadde kjøpt Foss gård og gods. Ordet ”forelder” kan tolkes som egne eller som ektefellenes forfedre.⁵⁴ Håkon Torrildson ”forelder” het Odd Sevatson.⁵⁵ Steinnes⁵⁶ mente at Olav Koll var gift med Birgitte Sevatsdatter, som han mente var sønnedatter til Odd Sevatson på Fevoll. Det virker rimelig at Olav Koll omtales i saken om Fossgodset på vegne av sin kone.

I 1563⁵⁷ betalte Olav på Skiftun i Hjelmeland 15 daler og 15 skilling i skatt. Det var halvparten av landskylden for de gårdene han eide. Han var den rikeste jordeieren i Ryfylke. Når Olav Koll bodde på Skiftun er Olav på Skiftun rimeligvis Olav Koll.

Etter Olav Kolls død har Birgitte Sevatsdatter giftet seg med Orm Olavsen Skiftun.⁵⁸ Olav Koll var i live i 1563, men må ha vært død en stund før 1571⁵⁹ da Orm bodde på Skiftun. Steinnes⁶⁰ mente at Orms barn var født omkring 1570. Orm Olavson Skiftun døde en gang mellom 1599⁶¹ og 1603. Fra 1603 til 1625⁶² skattet Birgitte på Skiftun, og det var skifte etter henne 20.2.1626.⁶³

Olav Koll og Birgitte Sevatsdatter hadde sønnene:⁶⁴

- a) Sevat (eller Sjøvat) Olson Sandanger (den eldste),
- b) Holger Olson Lindanger.⁶⁵

Peder Koll til Nessa og Abelone Pedersdatter

Næss mente at Peder Koll var født om lag 1530,⁶⁶ men det er også mulig at det kan ha vært noe tidligere.

22.5.1565⁶⁷ er Peder Koll til Nessa vitne og 7.10.1565⁶⁸ skrev kongen til Peder Koll til Nessa. Ordbruken ”til” Nessa viser at Nessa var en setegård. Peder var da en adelsmann og hadde

⁵² Næss, 2001b, side 465.

⁵³ Steinnes, 1950, side 126-127.

⁵⁴ Steinnes, 1950, side 131.

⁵⁵ på Fevold, jamfør blant annet DN III nr 1155.

⁵⁶ Steinnes, 1950, side 129-130.

⁵⁷ NLR III side 46.

⁵⁸ Framgår av skiftet til Birgitte Sevatsdatter (Næss, 1978, side 234ff).

⁵⁹ Steinnes, 1949, side 78.

⁶⁰ Steinnes, 1942, side 341.

⁶¹ Brandal, 1989, side 172.

⁶² For 1603 se Brandal, 1989, side 172. I 1606 (Ugulen, 1999a) eide Birgitte på Skiftun seks løper og et pund korn i jordegods. I 1611 (Ugulen, 1999b) eide hun 2,5 løper jordegods. I 1624 (Brandal, 1989, side 172) eide hun fire løper og ett pund i fire gårder.

⁶³ Næss, 1978, side 234ff jamfør Brandal, 1989, side 172-173.

⁶⁴ Næss, 1978, side 234ff jamfør Steinnes, 1942, side 341 og Brandal, 1989, side 172.

⁶⁵ Østrem (1999, side 454 og 462) mente Holger Olson kunne være født om lag 1575, mens Næss (2001b, side 465) mente at Holger Olson kunne være født på 1560-tallet.

⁶⁶ Næss, 2001b, side 465.

skattefritak for Nessa. Her er det ikke opplyst hvilken Nessa-gård det er vist til, men det er nok å forstå som Ytre Nessa siden sønnen eier Ytre (Store) Nessa, og Liva Koll hadde Indre Nessa.

20.6.1571⁶⁹ solgte Mikkell Olson og broren Peder Olson ødegården Ringstveit i Nedstrand. Balle⁷⁰ mente at Peder Olavson kunne være Peder Koll til Nessa. Hadde denne Peder Olavson vært Peder Koll til Nessa, som vi kjenner fra 1565 ville han trolig vært titulert eller skrevet seg til Nessa. Næss⁷¹ skriver at Liva var søster til Mikkell og Peder Olavson, som begge var nevnt i 1537, men uten noen kilde- eller tilleggsopplysninger.

22.2.1619⁷² stevnet Peder (Pedersen) Koll sine halvbrødre Peder og Nils Matssønner. Deres felles mor var Abelone Pedersdatter. Peder Koll tiltalte Peder Matsson for ombudet, han selv, hans avdøde stefar presten Mats, sammen med hans mor hadde i 23 år, uten å gjøre regnskap for det. Siden Abelone og barna var bosatt på Finnøy, er det mest trolig at Abelone Koll ble gift igjen med Finnøy-presten Mats Mortenson,⁷³ som døde omlag 1590.⁷⁴ Vi kan tolke dette dokumentet som at far til Peder Koll døde 23 år før 1619 (ca 1596), men da hadde også Abelones andre mann vært død i flere år. Så vi må se etter andre løsninger. 22.12.1634⁷⁵ hadde Severin Pederson bodd på Kallevik i 36 år – det vil si fra om lag 1598. Landskylden hadde han første gang betalt til Peder Matsson og senere til Peder Koll. Dersom Peder Koll fikk sin farsarv omkring 1599, kan vi se for oss at faren Peder Koll døde 23 år tidligere – omkring 1576. Når Peder Koll ikke var med i adelens kongehylling i 1582,⁷⁶ var han nok død.

Fra 1603 til 1618 betalte Abelone på Nessa skatt som jordeier.⁷⁷ Noe underlig er det at hun i 1613 skatter både på Nessa som Abelone Koll og på Hesby som Abelone Nessa. Hun er stort sett ført under Hesby skiprede (Finnøy), og kan ha flyttet ”på legd” mellom sine sønner. Hun døde trolig vinteren 1618-1619.⁷⁸ Abelone og Peder Koll hadde sønnen Peder Pederson Koll på Nessa. Hans E. Næss⁷⁹ fører også Povel Koll som en mulig sønn, men det er usikkert.

DEL II – Første halvdel av 1500-tallet

Karen Koll

Etter anetavler fra 1600- og 1700-tallet er Kristoffer Trondson sønn til Trond Sigurdson Rustung på Seim i Kvinnherad og Karen Koll. I slektstavlen etter Trond Teiste som døde i

⁶⁷ DN XIII nr 727 og Brandrud, 1901, side 28.

⁶⁸ NRR 1 side 475.

⁶⁹ Sammen drag i KA, jamfør Balle, 1988, side 124. Dokumentet var innlånt til NRA fra Skjold i 1890.

⁷⁰ Balle, 1988, side 124.

⁷¹ Næss, 2001b, side 589. Jeg har ikke funnet noe slikt dokument i DN.

⁷² Aurenes, 1957, side 126-128.

⁷³ Steinnes, 1925, side 9, Bjørkvik, 1995, side 16 og Næss, 2001b, side 552.

⁷⁴ Steinnes, 1925, side 9 og Bjørkvik, 1995, side 16.

⁷⁵ Aurenes, 1957, side 126ff, jamfør Næss, 1978, side 244ff.

⁷⁶ Weidling, 1998 og Vigerust, 2002.

⁷⁷ I 1603 (Næss, 2001b, side 553 jamfør Bakkevig, side 53) og 1606 (Ugulen, 1999a) skattet Abelone for jordeie på 6,5 løper, 18 mark, 0,5 pund og to spann. I 1610 (Steinnes, 1925, side 9) mer enn 7 lauper. I 1611 (Ugulen, 1999b) skatter Abelone Nesse i Hesby skiprede av 4,5 løper og 30 bismemark smør og 4 spann korn. I 1613 (Bakkevig, side 124 og 127, og Næss, 2001b, side 553) skattet hun for fem løper. Hun skattet også i 1618 (Steinnes, 1925, side 9).

⁷⁸ Steinnes, 1925, side 10-11.

⁷⁹ Næss, 2001b, side 553.

1660⁸⁰ omtales hun som ”*Fru Karen Kolden af Store-Nesse*”, i Maren Jørgensdatter Staurs⁸¹ slektstavle fra omkring 1685 som ”*Fru Karen Colden af Nesgaard i Stafvangers Lehn*”, i en norsk våpenbok fra 1700-tallet omtales hun som ”*Frue Maren Kold af Nævegaard*”⁸² og i Nicolas Berghs våpenbok⁸³ fra 1712⁸⁴ omtales hun som ”*Frue Karen Cold af Næve Gaard*”. ”Maren” stemmer ikke med de andre kildene, og er nok feil. Gårdsnavnene samsvarer heller ikke. Det er mulig at de to 1700-tallskildene har en lesefeil for ”Næsegaard”.

De to eldste stamtavlene sier altså at Karen Koll bodde på ”*Store-Nesse*” og ”*Nesgaard*”. Det kan neppe være tvil om at det er ment Nessa i Nedstrand. I hvilken grad disse slektstavlene er uavhengige vet vi ikke. At en ikke bruker samme skrivemåten på gårdsnavnet (*Store-Nessa* og *Nesgård*) kan tyde på at de er uavhengige. Karen Koll er ikke kjent fra samtidige kilder, og når vi kan ha to uavhengige kilder som rett nok er skrevet lenge etter hennes død, må vi ta det på alvor. Mest trolig har forfatteren av anetavlen ment at foreldrene til Karen Koll bodde på eller skrev seg til Nessa.

I noen kilder er også Karen Kolls våpenskjold gjengitt, men dessverre varierer motivet. Trolig har en med bakgrunn i anelister laget våpenanetavler. Flere av disse finnes i samlingene etter Terkel Klevenfeldt.⁸⁵ Terkel Klevenfeldt var en historiker som levde fra 1710 til 1777. Han samlet spesielt på opplysninger om adelige slekter og har også mange tegninger av segl og våpenskjold. Det kan diskuteres om Klevenfeldt har tegnet våpnene selv eller om en har uavhengige kilder. En måte å tilnærme seg våpentavlene kan være å se på håndskriften under tegningene, som forteller hvem våpenskjoldene tilhører. Det er forskjeller i håndskriftene, mens noen kan være skrevet av samme hånd. Dersom Klevenfeldt hadde hatt navnelister og et lager med tegninger, ville han trolig ha valgt de samme motivene hver gang. For Karen Koll at det ikke er det samme motivet i våpenskjoldene som formidles i tavlene. En tredje måte er selve teknikken og kvaliteten i tegningene, som tilsier at flere personer har vært inne og tegnet.⁸⁶ Så det kan være en viss grad av uavhengighet, men en kan ikke si hvilket av våpenskjoldene som er tillagt Karen Koll som er det riktige.

⁸⁰ Tore Vigerust: Likprekener og anetavler 1548-1702: Trond Teiste til Lunde († 1660) http://www.vigerust.net/adel/likpreken_teiste1660.html.

⁸¹ Tore Vigerust: Likprekener og anetavler 1548-1702: Maren Jørgensdatter (Staur) 1685 http://www.vigerust.net/adel/likpreken_staur1685.html.

⁸² Tore Vigerust: En norsk våpenbok fra 1700-tallet, 2002 med referanse til Nasjonalbiblioteket, i Oslo, Håndskriftsamlingen, ms 1515, 8o. Norsk våpenbok i kopi av Henning Sollied ca 1940 - http://www.vigerust.net/adel/heraldica_ubo1515.html.

⁸³ Steffens, 1908.

⁸⁴ Wikipedia: Nicolas Berg - http://no.wikipedia.org/wiki/Nicolas_Berg.

⁸⁵ DRA, Håndskriftssamlingen 1, Terkel Klevenfeldt.

⁸⁶ Hans Cappelen i Webdebatt tema 73553.

Figur 2: Våpenskjoldet til Karen Koll - som Kristoffer Trondson (Rustung)s mor på de tre første, og til høyre et våpenskjoldet som kan ha tilhørt Kristoffer Trondson (Rustung)s hustru.⁸⁷

Den Karen Koll vi møter i ane- og våpentavler var mor til Kristoffer Trondson, som ble født omlag 1500 og døde i 1565.⁸⁸ Han er nok mest kjent i Rogaland for plyndringen av Utstein kloster og Kongsgård i Stavanger i 1539.⁸⁹ I så fall er Karen Koll født i god tid før 1500. Steinnes⁹¹ mente at hun kunne være født omkring 1480⁹⁰. Steinnes⁹¹ mente at siden Fartegn Matsson bodde på Seim i 1519 hadde han giftet seg med enka Karen Koll. Steinnes⁹² mente videre at hun var død før ca 1535, da Fartegn Matssons sønn Samson Fartegnson ble født. Hun ville da være for gammel til å kunne være mora. Meidell⁹³ var skeptisk til om Trond Sigurdson var gift med Karen Koll, og mente i stedet at Trond Sigurdson var gift med ei søster til Sigurd Matsson på Talgje. Han gir også flere gode grunner for at det kunne være tilfelle. En måte å vurdere godheten i anetavlene er å se på eiendomsretter. Det jordegodset Koll-ene eide var Nord-Rogaland, men med noe på Nord-Jæren. Kristoffer Trondson hadde i 1578 eiendeler i Sunnhordland og Hordaland, men ikke i Rogaland.⁹⁴ Så det er ikke noe som tilsier at han har arvet gods etter en mor i Rogaland. Videre ble ingen av Kristoffer Trondsons sju døtre oppkalt etter Karen. Vi vet likevel at Kristoffer Trondson hadde en søster som var gift med Laurits Johanson.⁹⁵ De hadde en datter som het Karen, og som ble gift med Jakop Knutsen Jørstad – se over.⁹⁶ Hun kan være oppkalt etter mormora. Så det er bitte litt kildestøtte for at mor til Kristoffer Trondson kan ha hatt navnet Karen.

⁸⁷ Fra venstre fra Nicolas Bergs våpenbok - Steffens, 1908. Så fra Maren Jørgensdatter Staur våpentavle (Klevenfeldt, pakke 37), så fra Kristoffer Ornings våpentavle (Klevenfeldt, pakke 34 O-Q) og så Klevenfeldt avtegning fra Rostgaards norske våpenbok (Klevenfeldt, pakke 68). Foto Arne Kvitrud. Finne Grøn (1926, side 253) mente at skjoldene med trollhodet aldri hadde eksistert, men de kan likevel ha sitt opphav i Jon Kolls seglmerke fra 1307. Langhelle (1997, side 81) skriver at et våpenskjoldet som tilsvarer det til høyre er Koll-slektens våpenskjold, men uten opplysninger om kilde eller begrunnelse.

⁸⁸ Audun Dybdahl: Christoffer Trondsson Rustung – utdypning (NBL-artikkel), Store Norske leksikon.

⁸⁹ DN XIII nr 651.

⁹⁰ Steinnes, 1942, side 330. Steinnes, 1925, side 7 skriver 1460-tallet, men har endret oppfatning senere.

⁹¹ Steinnes, 1942, side 330.

⁹² Steinnes, 1942, side 330.

⁹³ Meidel, 1942, side 14.

⁹⁴ Huitfeldt-Kaas, 1899, jamfør også Brinchmann og Angerholt, 1926, side 71-72 og NRR 1 side 194 om Kristoffer Trondsons eiendommer.

⁹⁵ Beyer, dagbok 7. mars 1567. Johan Lauritsson som omtales som Kristoffer Trondsons søstersønn, var bror til Karen Lauritsdatter.

⁹⁶ Steinnes, 1942, side 333f og Velde, 1957, side 304-305, jamfør også min note 38.

Figur 3: Våpen-anetavlen for Maren Jørgensdatter Staur,⁹⁷ med farens aner til venstre og hennes mors aner på høyre halvdel. På begge sider av tavlen er det opplisting av hvem våpenskjoldene tilhørte. Foto: Arne Kvitrud.

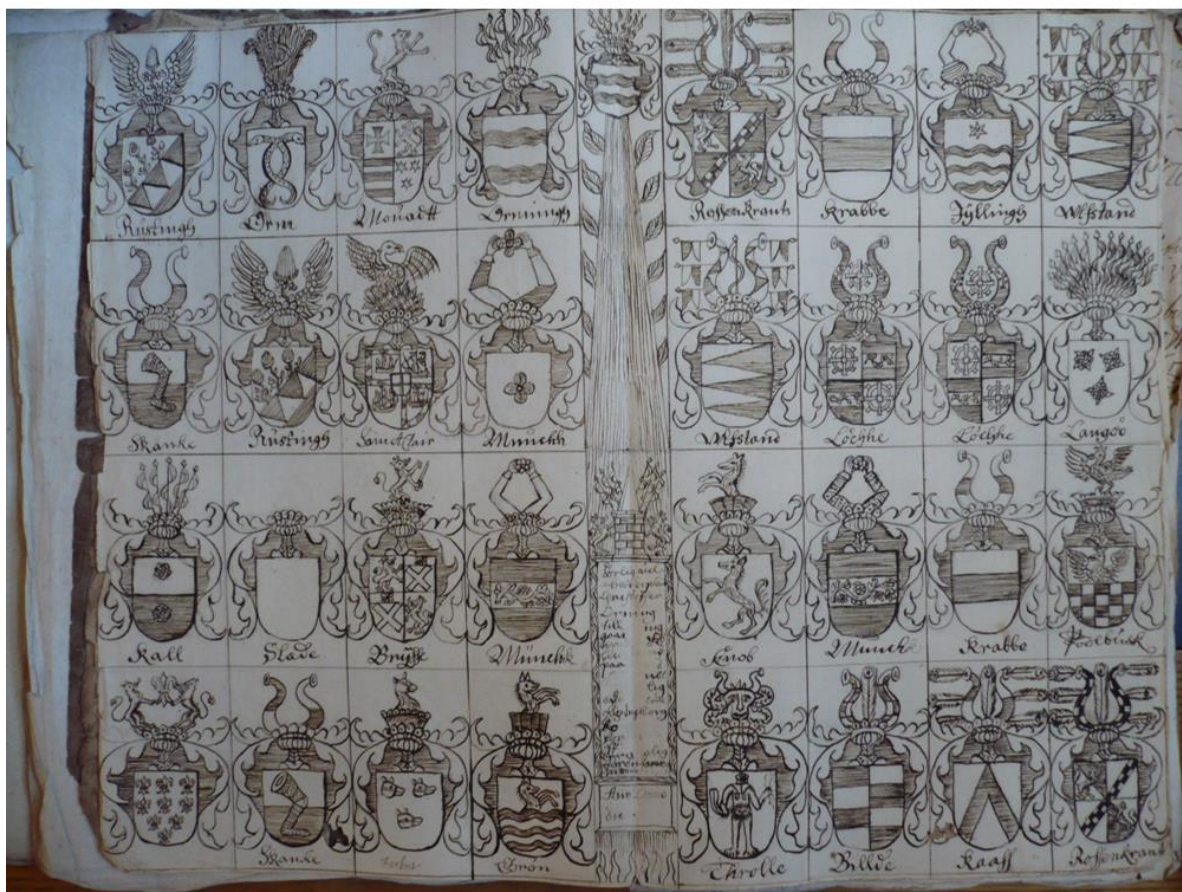
I et dokument fra 6.8.1569⁹⁸ omtales Karen Knutsdatter som enke etter Kristoffer Trondson. Hun var etter flere anetavler datter til Knut Pederson Skanke og Dorte Adelsten. Nå viser det seg at Knut Pederson ikke brukte et våpenskjold som hørte til Skanke-familien, men et våpenskjold med to roser, atskilt med en horisontal strek.⁹⁹ Det samsvarer med ett av de som er tillagt Karen Koll (figur 2), og likner seglmerket til Tore Torkelson Koll (figur 6). På et eller annet tidspunkt kan det ha blitt en forveksling, slik at Karen Koll kan ha vært kona til Kristoffer Trondson og ikke hans mor. Videre er et nesten likt seglmerke, men med et annet hjelmmerke enn i figur 2 tillagt fru Karen Kalle gift med Erik Krag.¹⁰⁰ Så det kan også være at seglmerket som er tillagt Karen Koll egentlig tilhører en annen med en liknende navn.

⁹⁷ Klevenfeldt, pakke 37 – se også http://www.vigerust.net/adel/likpreken_staur1685.html.

⁹⁸ Digitalarkivet: Sunnhordlands tingbok nr. 2. - <http://digitalarkivet.uib.no/DA/SHLTGB2.htm>.

⁹⁹ Allerede Berg (1839, side 256) påpeker at Knut Pederson ikke brukte et våpenskjold som passet med Skanke-familien. Arnfrid Mæland gjengir et foto av Knut Pedersens segl i Webdebatt tema 5911.

¹⁰⁰ <http://picasaweb.google.no/Blegubben/Heraldikk02#5117235446348885938> (Arnstein Rønning) med referanse til DRA, Klevenfeldt, eske 67, side 81.

Figur 4: Våpen-anetavlen for Kristoffer Orning,¹⁰¹ med farens aner til venstre og morens aner på høyre halvdel. Foto: Arne Kvitrud.

Dersom det var Kristoffer Trondsons kone og ikke mor som het Karen Koll, så har vi en Knut Pederson Koll som vi trenger å plassere. Knut Pederson var kannik i Trondheim og døde i 1539.¹⁰² Han bodde utenfor det geografiske området denne artikkel omhandler, så jeg går ikke videre inn på ham. Karen Knutsdatter var nok født tidlig på 1500-tallet og døde etter 1578.¹⁰³ Flere av arvingene kan ha hatt eiendommer i Ryfylke.¹⁰⁴ Som motargument mot at Karen Koll var Karen Knutsdatter har en anført at Knut Pederson i 1537 klaget på at Kristoffer Trondson hadde anklaget ham for å stå bak drapet på Vincent Lunge.¹⁰⁵ Min vurdering er at det er større sannsynlighet for at Karen Koll var kona til Kristoffer Trondson enn mora, men det mangler kilder for å plassere henne med rimelig sikkerhet.

Eivind Pederson Koll – kannik i Stavanger

I tre dokumenter fra 1533 og 1536¹⁰⁶ får vi vite at det var en kannik i Stavanger som het Eivind Pederson. I 1553¹⁰⁷ fikk Rasmus Toreson på Avaldsnes prebendet og kannikstillingen i

¹⁰¹ Klevenfeldt, pakke 34 O-Q.

¹⁰² DN XII nr 593.

¹⁰³ Huitfeldt-Kaas, 1899, side 240ff.

¹⁰⁴ I 1623 (Næss, 1977, side 224) eide Hans Teistes enke i Knutsvik i Hjelmeland. Orm-slekten hadde også eiendeler i Ryfylke, men eiendommene hadde flere opprinnelser.

¹⁰⁵ Webdebatt tema 75975, se særlig dokumentet gjengitt i innlegg (19).

¹⁰⁶ I 1533 (DN XXII nr 237), 12.4.1536 (DN XXII nr 286) og 28.5.1536 (DN XXII nr 298).

¹⁰⁷ NRR 1, side 171. Årstallet (1553) kan være en skrivefeil for 1554.

Stavanger etter presten Eivind. I 1569¹⁰⁸ skriver kongen at Rasmus Tordson sokneprest til Skåre og Torvastad for noen år siden fikk en kannikstilling i Stavanger etter presten Eivind Koll, så Eivind i 1553 het Eivind Koll.

Det er ikke helt sikkert, men det er godt mulig at Eivind Pederson og Eivind Koll var samme person. Eivind Pederson var en katolsk prest og Eivind Koll var prest etter reformasjonen. Det er likevel ikke urimelig at Eivind Pederson har fortsatt som prest også etter reformasjonen.

Eivind og Peder er også to kjente Koll-navn. Vi må kunne gå ut fra at han var født før år 1500, og døde i 1553. Han må ha vært ugift som katolsk prest, men kan likevel ha hatt barn. Han kan også ha giftet seg og fått barn etter reformasjonen. Ut fra posisjon og alder er det ikke urimelig om Eivind Pederson og Knut Pederson var brødre. En må også vurdere om Eivind kan være far til Olav Eivindson som vi kommer til. Om vi ser for oss at Olav Eivindson er født i perioden 1485-1495, kan faren være født i perioden 1450-1475. Er Eivind Pederson født om lag 1475 er det mulig at han var faren, men slik vi møter Olav Eivindson i 1521 var han nok så rik at han må ha arvet sine foreldre.

Nils på Nessa

Næss¹⁰⁹ mente Nils på Nessa i 1521 kunne være far til Kollbrødrene, med begrunnelse at Peder Pederson Nessa ga den ene sønnen sin navnet Nils. Nils er ikke nevnt i skattelista i 1519, men i 1521¹¹⁰ betalte han fire skilling i skatt. Dette var en ti prosent formueskatt, som betydde at han til sammen eide en halv riksdaler. Skattebeløpet tilsvarer det en skulle forvente for en dreng, så jeg vil se bort fra at han tilhøre Koll-familien.

Olav Eivindson Koll på Nessa

5.4.1624¹¹¹ ble det opplyst at Oline (Liva) Koll var datter til Olav Eivindson. Olav Eivindson, finner vi omtalt i en dom fra 27.7.1530¹¹² på Hesby på Finnøy. Mellom 21 lagrettemennene er Sivert Matsson på Talgje listet først, så Olav Eivindson på Nessa og så 19 andre. Olav Eivindson var altså listet som nummer to av 21 mann. Det tilsier at han var av de aller eldste eller at han var av høyere rang enn de fleste. Sivert Matsson på Talgje var væpner.¹¹³ Vi kan regne med at også Olav Eivindson var adelsmann, og listet langt framme ut fra stand. Steinnes¹¹⁴ mente at søskenflokket til Sivert Matsson var født omkring 1475-1485. Når Sivert Matsson var den tredje av fem søsken, så er det ikke urimelig at Steinnes har ment at han var født omkring 1480. Siden Olav Eivindson var listet etter Sivert Matsson var han trolig yngre.

19.4.1534¹¹⁵ nevner biskop Hoskuld i et brev til Eske Bille en sak mot Olav Koll, men uten videre opplysninger. Det er ikke urimelig at det var Olav Eivindson. I 1535¹¹⁶ var Oluf Koll en av sveinene til erkebiskopen, men er der utstrøket med opplysningen: hvil i fred. Så vi kan gå ut fra at han døde i 1535. Det er igjen rimelig at det var Olav Eivindson, men helt sikre kan

¹⁰⁸ NRR 1, side 628.

¹⁰⁹ Næss, 2001b, side 552.

¹¹⁰ NRJ III side 297.

¹¹¹ Næss, 1977, side 260.

¹¹² DN XXII nr 159.

¹¹³ Se blant annet DN III nr 1128

¹¹⁴ Steinnes, 1942, side 307.

¹¹⁵ Kurseth, 1985, side 55-56.

¹¹⁶ Seip, 1936, side 75.

vi ikke være.¹¹⁷ I 1519¹¹⁸ betalte Olav på Indre Nessa i Nedstrand ni lodd sølv i skatt og i 1521¹¹⁹ 28 lodd sølv (4,2 kg sølv!). Denne siste var en ti prosent formueskatt.¹²⁰ Dette er mest trolig Olav Eivindson.

Vi har altså Peder, Olav, Jakop og Liva Koll som kan være født i perioden 1520-1535. For Liva sin del har vi en kilde som forteller at hun var datter av Olav Eivindson. Er det så mulig å si noe om hvordan det var med de andre. De kan ha vært søsken, men også søskenbarn eller fjernere i slekt med hverandre. Vi ser at Olav Eivindson var den eneste bonden på Nessa i 1519. På 1560-tallet var Nessa blitt delt i to der Liva og Peder Koll satt med hver sin halvpart. Med det grunnlaget er ikke vanskelig å argumentere for at de var søsken, som har delt farsgården mellom seg. Litt vanskeligere er det med Jakop og Olav.

Om vi undersøker hva barna til Peder, Olav, Jakop og Liva Koll eide av andeler i gardar (tabell 1) kan vi få et inntrykk også av hva deres felles stamfar eide. Alt barna eide kan ikke være arv fra foreldrene og besteforeldrene på Koll-siden. Noe er kjøpegods, pantegods og arv fra svigerforeldre. Vi kan være rimelig sikre på at Olav Eivindson eide de to Nessa-gårdene. En farbar vei videre er å se hvilke eiendeler som minst to av barna til Peder, Olav, Jakop og Liva Koll kan ha eid i, det vil si er listet i minst to av kolonnene i tabell 1. Når ikke annet er angitt har jeg tatt utgangspunkt i skattelista fra 1617¹²¹, men jeg har også lett etter opplysninger fra tingbøkene. Pantegods er ikke tatt med. Sevat Sandanger var en stor jordeier tidlig på 1600-tallet, men hadde pantsatt det han eide før 1617. Her er det flere kilder til feil, men jeg har likevel prøvd å finne tilbake til en del av det han eide gjennom opplysninger i tingbøkene.

Tabell 1: Angir hva Peder, Olav, Jakop og Liva Koll eide av andeler i gårder.

Peder Koll og Abelone Pedersdatters barn	Jakop Kolls svigersønner	Liva Olavsdatter Kolls sønner og svigersønner	Olav Koll og Birgitte Olavsdatters sønner
Peder Koll: Ytre Nessa i Nedstrand, Hageli, Dalva og Sand i Nedstrand, Ladsten på Finnøy, Dal i Finnøy, Kallevik i Avaldsnes, ¹²² Sand i Nedstrand, Dale i Hausken, Sør Våge i Avaldsnes og fisket i Yrkjesvågen ¹²³	Just Hetland: Lund og Hove i Sandnes, Dalva og Øverland i Nedstrand, Tengesdal i Sauda, Midt Fister i Hjelmeland, Bratteland i Årdal og Egenskau i Høle. Knut Sigmundstad: Tjøstheim, ¹²⁴ Østrem og Skresvåg ¹²⁵ ,	Erik Byre: Indre Nessa og Midt Kvam ¹²⁷ i Nedstrand, Fjellborg og Ulledal i Hjelmeland, Meland i Kopervik, Vatland i Jelsa og Kjølvik sag. ¹²⁸ , Jon Tøtland: Høyland i Time, Hove i Sandnes, Topnes i Nedstrand,	Holger Lindanger: Tjøstheim, ¹³² Fikstveit og Straum i Nedstrand, Yrkje i Vats, Lindanger, Melland og Bredal i Vats, Øvre Nes i Vikedal, Midt Seberg i Årdal, Tvedt i Jelsa, Høggevik og Nedre Vikedal i Vikedal, fisket i

¹¹⁷ Dale, 2000 omtaler en slektstavle fra 1586 med en Olav Koll på Sunnmøre, men ut fra sammenhengen levde han trolig tidlig på 1400-tallet.

¹¹⁸ NRJ II side 450.

¹¹⁹ NRJ III side 295.

¹²⁰ Det tilsvarende 93 lauper jordegods (Langhelle, 1997, side 80-81 og Næss, 2001b side 589).

¹²¹ A. Engen.

¹²² Aurenes, 1957, side 126ff.

¹²³ Næss, 1976, side 234 (i 1627) og Steinnes, 1939, side 4 og 5 – fjerdeparten av fisket.

¹²⁴ Næss, 1977, side 231 (i 1623).

Povel Koll: Maurland i Nedstrand.	Østhus og Leiranger i Nedstrand, Høye ¹²⁶ i Hjelmeland, Østhus og Bredal i Vats. Orm Bokn: Lund og Hove i Sandnes, Dalva i Nedstrand, Øverland og Tengesdal i Sauda og Ytre Bokn i Fister.	Tjøsheim i Suldal, Velle, Østebø i Jelsa, Helgeland, Siltvedt og Adserøen i Jelsa, Hauge, Gill, Fundingsland, Aukland, Helleland, Buer og Tjeltvei i Hjelmeland, Sørviknes i Finnøy, Førland i Strand, Lille Ugland og Ugland i Høle. Knut Dalva: Friestad på Klepp, Dalva, Midt Kvam ¹²⁹ og Støle i Nedstrand + fisket i Yrkjesvågen ¹³⁰ . Jakop Øvrebø: Øvrebø, Midt Kvam ¹³¹ og Støle i Nedstrand.	Yrkjesvågen ¹³³ + Rønnevik, Haugslund, Skiftun, Midt Hauge, Kalstveit, Børkjeland og Tveteråen ¹³⁴ Sevat Sandanger: Fisket i Yrkjesvågen ¹³⁵ Romsbotn, ¹³⁶ Tveitaråen, ¹³⁷ Fjellberg, ¹³⁸ Førrelund i Hjelmeland ¹³⁹ og Sandanger. ¹⁴⁰
--	---	--	---

Tabellen viser at deres felles forfar kan ha eid: Hove i Sandnes, Dalva og Midt Kvam¹⁴¹ i Nedstrand, Tjøsheim i Suldal og fisket i Yrkjesvågen i Skjold. I tillegg ser vi at Erik Byre og Birgitte Olavsdatter sammen eide i Ulledal under Meland og Fjellberg i Hjelmeland, men om det Birgitte eide kom fra Olav Koll er uvisst. Metoden kan ikke fange opp gårder der det bare er en eier. Det er ikke overraskende at det er overvekt av eiendommer i Tysvær kommune. Tar en med alle eiendommene i tabell 1 ser en at konsentrasjonen av eiendommer i Nedstrand blir så stor at det ikke er urimelig at en kan ane konturene av et gods fra tidlig middelalder. Kjerneområdet har i så fall vært gårdene Nessa, Kvam, Dalva, Øverland og Øvrebø.

¹²⁵ Aurenes, 1957, side 73 (i 1592).

¹²⁷ Næss, 1977, side 255 (i 1624).

¹²⁸ Aurenes, 1957, side 131 og 172, jamfør Foldøy, 1970, side 105.

¹³² Næss, 1977, side 231.

¹²⁶ Aurenes, 1957, side 73.

¹²⁹ Næss, 1977, side 255.

¹³⁰ Næss, 1976, side 234, jamfør Østrem, 1999, side 129 – kjøpt i 1598. Liva Koll eide i 1606 også i fisket i Yrkjesvågen (Steinnes, 1939, side 6b).

¹³¹ Næss, 1977, side 255 (i 1624), jamfør Steinnes, 1925, side 5 og 6a.

¹³³ Næss, 1976, side 234 (i 1629), jamfør Østrem, 1999, side 571ff.

¹³⁴ Østrem, 1999, side 462. Rønnevik, Haugslund, Skiftun, Midt Hauge, Kalstveit, Børkjeland og Tveteråen er med i 1624, men ikke i 1617.

¹³⁵ Steinnes, 1939, side 5 og 6a. Han solgte eiendelen i 1598.

¹³⁶ Aurenes, 1957, side 263 jamfør Foldøy, 1967, side 639.

¹³⁷ Næss, 1977, side 219 (i 1623), jamfør Foldøy, 1967, side 633.

¹³⁸ Næss, 1976, side 126 (i 1626).

¹³⁹ Aurenes, 1957, side 262 (i 1621).

¹⁴⁰ Næss, 1978, side 75 jamfør Brandal, 1990, side 273. Sevat er i 1617 ikke ført som eier av jord, men var en betydelig jordeier i 1603 og 1613 (Bakkevig, side 50 og 126).

¹⁴¹ Næss, 1977, side 255.

Figur 5: Olav Eivindson Kolls barnebarn har eid i Nessa (nr 189 og 190), Kvam (nr 191 og 193), Dalva (nr 187), Øverland (nr 188) og Øvrebø (nr 192). Utsnitt av kart hos Næss (2001b).

Ser vi nærmere på de felles eiendommene som er listet over finner vi:

- Nessa i Nedstrand delt mellom Peder og Liva.
- Midt Kvam i Nedstrand som var eid av Liva og hennes brødre.
- Dalva i Nedstrand som kan ha vært eid av Peder, Jakop og Liva.
- Tjøsheim i Suldal eid av Jakop og Olav.
- Hove i Sandnes som kan vært eid av Jakop og Liva,
- Fisket i Yrkjesvågen som kan ha vært eid av alle fire,

Ser en på eiendelene har Jakop og Liva fire koblinger, Liva og Peder har tre, Liva og Olav har to, Peder og Jakop har to koblinger, Peder og Jakop har to koblinger, Peder og Olav har en kobling og til slutt Jakop og Olav har tre koblinger. Den svakest kobling er det altså mellom Liva og Peder mot Olav. Dersom ikke alle fire er søsken, er det med denne metodikken mest trolig Olav som ikke hører til i søskenflokket. Vi har likevel usikkerheten med Ulledal og Fjellberg som nevnt over, som kan ha hørt til Liva og Olav Koll. Dersom det er rett så blir koblingene med Olav mye sterkere. Siden de har såpass mange eiendommer sammen er det rimelig å kunne gå ut fra at de fire har vært søsken, og barn av Olav Eivindson Koll. Som motargument mot at Olav Eivindson er deres felles far kan en også bruke at han ikke hadde barnebarn som het Olav eller Eivind.

Liva og Peder hadde hver sin hovedgård på Nessa, som hver var på fire lauper. De to andre sønnene burde ha arvet en tilsvarende hovedgård. For Jakop Koll er den største gården barna eide Leiranger i Nedstrand på tre lauper. I tillegg var en laupe i Leiranger pantegods i 1617, så alle fire laupene i Leiranger kan ha vært fra Jakop Koll. Vi ser også at Karine Jakopsdatter bodde på Leiranger,¹⁴² så Leiranger kan ha vært Jakop Kolls hovedgård. For Olav Kolls barn finner vi at Sandanger også var på fire lauper. Sandanger var i 1617 pantsatt sønnen Sevat

¹⁴² Næss, 2001a, side 458f og 464. Han argumenterer også for at Leiranger hadde tilhørt Koll-slekten langt bak i tid. Vi finner ikke noen Jakop på Leiranger i 1563.

Sandanger.¹⁴³ Olav Koll bodde likevel på Skiftun som var kona sin eiendom. Ved skiftet etter Olav Eivindson kan en ha fordelt en hovedgård til hvert barn, og så fordelt resten av jordegodset.

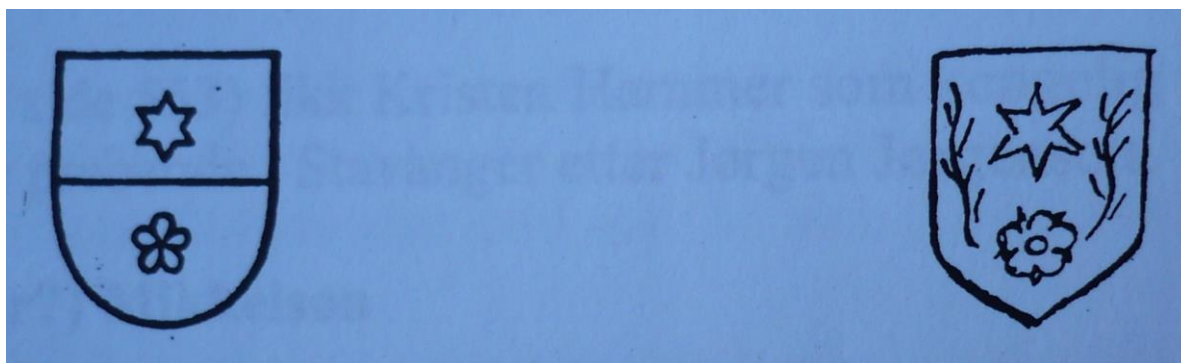
Av felleseiendommene skiller Hove i Sandnes seg ut fordi det ligger så langt unna hovedområdet i Nedstrand. Vi ser også av tabell 1 at det var andre eiendommer på Nord-Jæren. De kan ha kommet som arv etter at en i Nedstrand har giftet seg med en eller ei fra Nord-Jæren. Den eneste vi vet brukte Koll-navnet i Rogaland på 1400-tallet er Tore Torkelson Koll.

Del III – 1400-tallet

Tore Torkelson Koll – lagmann i Stavanger

19.8.1458¹⁴⁴ utnevnte kong Kristian Tore Torkelson til ny lagmann i Stavanger. Vi kan gjette på at han var født omkring 1420, eller kanskje noe tidligere. Vi møter så Tore Torkelson i flere dokumenter i egenskap som lagmann fram til 1490.¹⁴⁵ 25.7.1489¹⁴⁶ var han med Norges riksråd og valgte Kristian til ny konge i Norge. Vi ser at mange av dokumentene der Tore Koll er omtalt er satt opp i Arnegård i Stavanger. Det er rimelig å tro at Tore Torkilson Koll hadde kontor på Arnegård.¹⁴⁷ 27.9.1492¹⁴⁸ er Eivind Eivindson og Tore Torkilson vitner - trolig i Stavanger. Det har vært antatt at dette er Tore Koll, men Tore Koll ville nok ha vært titulert som adelsmann. Seglene mangler under dokumentet.

Tore Torkilson Koll ble utnevnt av kongen og det er ikke noe i veien for at han kan ha utnevnt en mann fra en annen landsdel enn Rogaland. Men når vi vet at i 1322 er en Torkild Koll med og utsteder et brev i Stavanger,¹⁴⁹ så er det ikke urimelig å regne med at han også var fra Rogaland.

¹⁴³ Næss, 1978, side 75 jamfør Brandal, 1990, side 273. Sevat pantsatte Sandanger i flere omganger i 1614-1616.

¹⁴⁴ DN XVI nr 200.

¹⁴⁵ 15.1.1462 i Arnegård i Stavanger (DN IV nr 952), i 1463 på et ikke oppgitt sted (DN XXI nr 543), 18.6.1472 i Arnegård i Stavanger (DN XVIII nr 94), 19.6.1472 i Arnegård i Stavanger (DN IV nr 972), 21.6.1479 i Arnegård i Stavanger (DN IX nr 377), 20.6.1482 i Krigen i Stavanger (DN II nr 920), 8.4.1483 i Lødebek (DN IV nr 994) og 17.6.1490 (DN IV nr 1008).

¹⁴⁶ DN II nr 955.

¹⁴⁷ Kvitrud, 2004, side 137.

¹⁴⁸ DN VI nr 615.

¹⁴⁹ DN IV nr 152.

Figur 6: Tore Torkelson Kolls seglmerke fra 1489 slik det er gjengitt av Velde¹⁵⁰ og av Erichsen¹⁵¹. Avtrykket er så utydelig at Steinnes¹⁵² beskriver seglmerket som ”en mindre klatt over en større”. Rundt seglmerket står ”S(det vil si Sigillum) Tore Torkellssons”. Steinnes skriver også at Tore Koll i 1462 brukte et annet seglmerke.

Eivind Arnbjørnson

Som omtalt over ble det 5.4.1624 framlagt et dokument fra 1438 der Eivind Arnbjørnson kjøpte to månedsmatabol i Midt Kvam i Nedstrand.¹⁵³ Det ble videre opplyst at Liva eller Oline Koll var datter til Olav Eivindson, som var sønn til Eivind Arnbjørnson.

Fisket i Yrkjesvågen er kjent fra 30.9.1400¹⁵⁴ da makeskifter Astri Bjarnesdatter bort ei halv notstø i Yrkje til Omund Endreson, og i et arveskifte 6.2.1450¹⁵⁵ mellom Sigborg og Ingeborg Eivindsdøtre. Det er nok den samme eiendelen. Disse to dokumentene blir brukt i 1687 og 1688 for vise Koll-slektens retter til fisket. Når dette er en eiendel som senere var i Koll-slektens eie kan det være at arveskiftet i 1450 var skiftet etter Eivind Arnbjørnson. Vi kan se for oss at Eivind Arnbjørnson var født om lag 1390 og døde i 1450. Han kan ha hatt døtrene Sigborg og Ingeborg. Olav Eivindson kan vi se for oss ble født 1485-1495. Siden de begge er vist til i senere dokumenter fra Koll-slekten, er det rimelig å tro at de var i nær slekt og at Eivind Arnbjørnson var blant forfedrene til Olav Eivindson. Balle¹⁵⁶ mente at det kunne mangle noen ledd mellom Olav Eivindson og Eivind Arnbjørnson, mens Velde¹⁵⁷ lar hver person bli svært gamle. Steinnes¹⁵⁸ mente at opplysningen virket urimelig, men ikke umulig. Jeg heller mest til Balles konklusjon. Med et så stort tidsspenn i fødselstidspunktene er det rimelig at det er to ledd i mellom. Det kan være to menn, to kvinner eller en mann og en kvinne.

Ut over dokumentet fra 1438 kjenner vi Eivind Arnbjørnson bare fra et dokument som er skrevet på Hesby 12.3.1440.¹⁵⁹ Da vitnet lagmann i Ryfylke Jens Benktson, ombudsmannen Samson Filippusson og Eivind Arnbjørnson en avtale mellom biskop Audun i Stavanger og Peter Lang. Eivind Arnbjørnson er listet sist og har lavest rang av de tre vitnene. Det er likevel godt mulig at han var adelsmann, for dette var en avtale mellom viktige personer som ble bevitnet av viktige personer.

7.2.1467? (syvtallet er usikkert) bevitnet Torgrim Bergulfson, Einar Sigurdson, Bottolf Tollefson, Hans Lavranson og Eivind Arnbjørnson et dokument.¹⁶⁰ Eivind er listet sist av vitnene, og er da den yngste av dem. Det kan ikke være samme mann som var i voksen alder i 1438. Hadde det vært samme mann som i 1438 ville han ha vært først i lista og ikke sist. Balle¹⁶¹ mente at dette kunne være sønnesønnen til Eivind Arnbjørnson fra 1438.

¹⁵⁰ Velde, 1957, side 122.

¹⁵¹ Stavanger byarkiv, PA 110 Erichsen, pakke 20, side 233.

¹⁵² Steinnes, 1925, side 27.

¹⁵³ Næss, 1977, side 260.

¹⁵⁴ DN XXI nr 218. Dette dokumentet ble framlagt i en rettssak 30.9.1687 om Ørkjesvågen – se Steinnes, 1939, side 4.

¹⁵⁵ DN XXI nr 459.

¹⁵⁶ Balle, 1988, side 124ff og 132.

¹⁵⁷ Velde, 1957, side 124.

¹⁵⁸ Steinnes, 1925, side 16.

¹⁵⁹ DN XXI nr 384.

¹⁶⁰ DN VI nr 563.

¹⁶¹ Balle, 1988, side 124ff.

Eivind Arnbjørnson brukte ikke Koll-navnet. Det kan da være at Koll-navnet er kommet inn ved at Sigborg Eivindsdatter eller Ingeborg Eivindsdatter var gift med lagmannen i Stavanger Tore Torkildson Koll. Det gir også en mulig forklaring på hvorfor flere av barnebarna til Olav Eivindson hadde eiendommer på Jæren. Den store eiendomssamlingen i Nedstrand kan komme fra Eivind Arnbjørnson, men dette er bare en mulighet!¹⁶²

DEL IV – De eldste Koll-ene i Rogaland

Med de kildene vi har tilgjengelig er det ikke mulig å lage noen forbindelse mellom Tore Koll og de Koll-ene som vi møter i Rogaland på 1200- og 1300-tallet, men vi må kunne gå ut fra at det er en eller annen sammenheng. De vi kjenner er Haldor Koll, Jon Koll (en eller to personer) og Torkild Koll.

Omkring 1286¹⁶³ er herre (det vil si adelsmannen) Haldor Koll vitne ved skrivingen av et testament i Stavanger. I 1292¹⁶⁴ og 1295¹⁶⁵ er en Haldor lagmann i Ryfylke. Det har vært gjettet på at det var Haldor Koll.

I 1297 eller 1298¹⁶⁶ er Jon Koll ombudsmann for Basse Guttormson. En Jon Koll er også omtalt 27.5.1307 i Bergen¹⁶⁷ og på Avaldsnes i 1322.¹⁶⁸ Utgiverne av *Diplomatarium Norvegicum* skriver at seglet i dokumentet fra 1307 mangler. Seglet er heller ikke gjengitt av Huitfeldt-Kaas.¹⁶⁹ Etter en våpenbok¹⁷⁰ brukte Jon Koll i 1307 likevel et merke med noe som ser ut som et geitehode eller et troll med horn. Om det er rett kan vi da ikke fastslå i dag. En merker seg at det likner på motivet i to våpenskjold som er tillagt Karen Koll (se figur 2), og at dette merket kan ha vært grunnlaget for at noen har antatt at Karen Koll brukte det samme.

¹⁶² En kan få ideer om muligheter fra Balle (1988). 8.4.1757 (Finne-Grønn, 1926, side 254) ble det opplyst at den eldste odelsmannen på Nessa i Nedstrand var Torger Koll, men vi vet ikke om han har levd.

¹⁶³ DN I nr 70 og ny datering i RN II nr 457.

¹⁶⁴ DN II nr 31 og RN II nr 673.

¹⁶⁵ DN II nr 35 og RN II nr 777.

¹⁶⁶ DN II nr 39 med ny datering i RN II nr 906.

¹⁶⁷ DN I nr 110 og RN III nr 394.

¹⁶⁸ DN I nr 168 med ny datering i RN IV nr 169.

¹⁶⁹ Huitfeldt-Kaas, 1899-1950.

¹⁷⁰ Sollieds våpenbok I nr 33, jamfør også beskrivelsen i http://www.vigerust.net/adel/heraldica_ubo1515.html.

Figur 7: Seglmerket til Jon Koll i 1297 eller 1298.¹⁷¹

5.4.1322 er Torkild Koll med og utsteder et brev i Stavanger,¹⁷² men noe mer vet vi ikke om ham. Torkild er likevel en mulig kandidat til å være oldefar til Tore Torkildson Koll.

Sammendrag

Jeg har prøvd å argumentere for hvorfor en bør stokke om på noen av slektsforbindelsene i forhold til det tidligere slektsforskere har for Koll-slekten. Jeg har prøvd å vise hvordan en kan tilbakeføre eiendomsgods til tidligere generasjoner, for så å bruke det som støtte for å forklare slektsforholdene.

Etter mitt skjønn var Olav Eivindson Koll trolig far til Liva, Peder, Jakop og Olav Koll. Ved arven etter Olav Eivindson Koll arvet barna hver sin hovedgård: Indre Nessa, Ytre Nessa, Leiranger og Sigmundstad. Ut over disse gårdene har Olav Eivindson trolig også eid Midt Kvam og Dalva i Nedstrand, Tjostheim i Suldal, Hove i Sandnes, fisket i Yrkjesvågen og mange andre eiendeler.

Forkortelser

DN = Diplomatarium Norvegicum. **DRA** = Rigsarkivet i København. **KA** = kildeskriftavdelingen ved Riksarkivet i Oslo. **NHD** = Norske Herredags dombøker. **NLR** = Norske Lensregnskapsbøker. **NRA** = Riksarkivet i Oslo. **NRR** = Norsk Riksregistranter. **NRJ** = Norske Regnskaber og Jordebøger. **NST** = Norsk slektshistorisk tidsskrift. **PA** = Privatarkiv. **Webdebatt** = Digitalarkivets brukerforum på internett.

Kilder

Den referansekonvensjonen jeg bruker er å vise til forfatter, utgiverår og sidetall i teksten (der det er mulig). Dersom jeg har mer enn ett arbeid av samme forfatter fra samme år, så nummereres de i tillegg med en bokstav bak årstallet, - som Næss, 2001b, side 36.

Aurenes Ola: Bergesen-ætten, Slekthistoriske og personhistoriske opplysninger, Stavanger, 1943. *Om Koll på side 73ff.*

Aurenes Ola: Tingbøker frå Ryfylke 1616-1663, bind I (1616-1621), Stavanger, 1957.

Bakkevig Oskar: Manntall – Dalane, Jæren, Ryfylke – 1602, 1603, 1613, udatert. *Inneholder korntiendemanntall 1602, ledingsmanntall 1602, skattemanntall 1603 og skattemanntall 1613.*

Balle Einar: Islands-arven, Ætt og heim, 1988.

Berg J Chr: Kongeligt Lehnsvæb af 1678 paa det ældre Rosendal baronie m.m., Samlinger til det norske folks sprog og historie, bind VI, 1839. *På side 253-256 gjengis noen slektstavler.*

Beyer Absalon Pederssøn (1528-1575): Dagbok 1552-1572 -

<http://www.dokpro.uio.no/litteratur/beyer/>.

Bjørkvik Halvard: Finnøy gard og ætt, bind 2 og 3, Finnøy, 1995 og 1997.

Brandal Trygve: Hjelmeland, gardar og folk, bind 1 og 3, Hjelmeland, 1989 og 1990.

¹⁷¹ Huitfeldt-Kaas, 1899-1950, side 1 nummer 4.

¹⁷² DN IV 152 og RN IV nr 149.

- Brandrud Andreas: Stavanger domkapitels protokol: 1571-1630, utgivet for Det norske historiske kildeskriftfond, Christiania, 1901.
- Brandt Fr: Proces fra 1597 angaaende en Støl Nødeteig, under Gaarden Thoug i Ryfylke, som herr Olaf Nilsøn, Ridder og Høvedsmann på Bergenhus, i sin Tid skulde have tilvendt sin Gaard paa Talgøen, Norske Samlinger bind III, 1852.
- Brinchmann Chr. og Angerholt Johan (utgivere): Olav Engelbrektssøns Jordebog, Oslo, 1926.
- Dale Børn Jonson: Hustru Ingrid Povelssdatter og ætta hennar - Nokre utfyllande opplysningar om Synnesætt, Tidsskrift for Sunnmøre Historielag, 2000. *Har noe om Olav Koll*.
- Drange Ernst Berge: Sand. Gardar og folk, bind I, Suldal kommune, 1997.
- Engen A.: Odelsjordebok 1617, Danske kanseli, skap 9, pakke 133, Riksarkivet, Oslo, udatert.
- Engen Sigleif: Bumerker og segl fra Rogaland, band II 1590-1630, 1963.
- Finne-Grønn Stian Herlofsen: Lidt om slekten Kold (Cold), Norsk Tidsskrift for genealogi..., bind 3, Oslo, 1926.
- Foldøy Ola: Jelsa I, Gards- og ættesoga, 1967 – på internett: <http://www.slektsdata.com/Bygdeboeker/Jelsa/Kjolvik/JBrukKjo.htm> med flere sider.
- Foldøy Ola: Kjølvik sag i Jelsa, 1566-1950, Ætt og heim 1970.
- Huitfeldt-Kaas H J: Skiftebrev efter Christoffer Thronndssøn Rustung 1578, Personalhistorisk Tidsskrift 4II, 1899 - <http://wangensteen.net/Middelalder/SkifteThrondsen.pdf>.
- Huitfeldt-Kaas H J: Norske Sigiller fra middelalderen, Christiania/Oslo, 1899-1950.
- Johnsen Oscar Albert: Aktstykker til de norske stændermøders historie 1548-1661, bind I, Oslo, 1929.
- Kleppe, Knut Sigurd: Nils Christensen paa Gjersviks ætt og etterslekt. Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, nummer 16, 1957.
- Klevenfeldt Torkel: Håndskriftssamlingen I, Klevenfeldt Samlinger, Rigsarkivet, København.
- Kurseth Unni: Hoskuld Hoskuldsson. Den siste katolske biskop av Stavanger 1513-37, Hovedoppgave i historie, Universitet i Oslo, 1985.
- Kvitrud Arne: Personer, familier og slekter i og i tilknytning til Stavanger i perioden 1400-1599, Stavanger, 2004. *Om Koll i tilknytning til Stavanger*.
- Løland Jacob Sverre: Sjernarøy bygdebok, I gard og ætt, Finnøy, 1972.
- Langhelle Svein Ivar: Tysvær – Slik levde dei, bind 8, fram til 1820, Tysvær, 1997.
- Meidell Sigurd: Litt om en norsk-dansk arvetrette fra unionstiden, Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, bind VIII, 1942. *Se side 14 -15 om Kristoffer Trondson (Rustung)*.
- Næss Hans Eyvind: Tingbøker fra Ryfylke, bind 2-9, Stavanger, 1976, 1977, 1978 (to bind), 1981, 1988, 1989 og 1991.
- Næss Hans Eyvind: Tysvær – gard og ætt, bind 6 Nedstrand I, Tysvær, 2001a.
- Næss Hans Eyvind: Tysvær – gard og ætt, bind 7 Nedstrand II, Tysvær, 2001b.
- Seip Jens Arup: Olav Engelbriktssøns rekneskapsbøker 1532-1538, Utgitt av Noregs Riksarkiv, Oslo, 1936.
- Sollied Henning: Våpenbok, ms 80 nr 1515 I og II, Håndskriftssamlingen, Nasjonalbiblioteket, Oslo.
- Steffens Haagen Krog: Slægten Aall, Kristiania, 1908.
- Steinnes Asgaut: Koll-ætti i Ryfylke, Haugesund, 1925.
- Steinnes Asgaut: En rettssak om Yrkesvaagens fiskeri fra 1913 med alle innlegg, hvori ..., avskrift i Riksarkivets kildeskriftavdeling, innlevert 31.1.1939.
- Steinnes Asgaut: Mats-sønene og ætta deira, Norsk Slekthistorisk Tidsskrift, bind 8, Oslo, 1942.
- Steinnes Asgaut: Eit brev frå 1621 om arven etter Odd på Fevoll, Ætt og heim, Stavanger, 1949.
- Steinnes Asgaut: En herredagsdom frå 1563 om Foss-godset i Ryfylke, Ætt og heim, 1950.
- Velde Berge: Slekten Velde og Espeland og inngiftede slekter, Oslo, 1957.

Vigerust Tore Hermundsson: Likprekener og anetavler 1548(1562)-1702, internett, 2000. – http://www.vigerust.net/adel/likpreken_index.html.

Vigerust Tore Hermundsson: Bosteder for dem som kalles adel i kongehyllingene 1582-1596, Internett, 2002, - http://www.vigerust.net/adel/adel_hyllinger.html.

Weidling Tor: Adelsøkonomi i Norge fra reformasjonstiden og fram mot 1660. Nr 43, Acta Humaniora. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.

Winge Harald: Lover og forordninger 1537-1605, Norsk lovstoff i sammendrag, Norsk lokalhistorisk institutt, Oslo, 1988.

Østrem Nils Olav: Tysvær gard og ætt, bind 4 Skjoldastraumen, Tysvær, 1999.

Øyane Lars E.: Gards- og ættesoge for Luster kommune, band 1 - Fortun sokn, Luster, 1984.